

OMILJENI KAUBOJ HOLIVUDA

Romanopisac Kormak Makarti izbegava intervjuje, ali uživa u razgovoru. Prošle nedelje, autor je sedeo usred zelenila u dvorištu hotela „Menger“ koji je izgrađen oko dvadeset godina nakon opsade Alama čiji se ostaci nalaze u blizini.

Popodnevni razgovor, u kom je učestvovao i reditelj filma *Put Džon Hilkout*, trajao je do sumraka, a potom se nastavio u obližnjem restoranu za večerom. Obučen u nove farmerice i braon kaubojske čizme, gospodin Makarti započinje obrok bombaj gibsonom, hladnim, bez leda.

Sedamdesetšestogodišnji pisac proslavio se romanom *Krvavi meridijan* iz 1985, pričom o američkom plaćeniku u lovu na Indijance duž meksičke granice. Komercijalni uspeh došao je kasnije, sa romanom *Svi ti lepi konji* iz 1992, prvim delom *Trilogije o granici*, za koji je dobio Nacionalnu književnu nagradu. Kritičari su se do tančina bavili njegovim minucioznim prikazom Zapada, njegovim slikarskim prikazima nasilja i „mišićavom“ prozom lišenom većine znakova interpunkcije.

Sam pisac, međutim, pokazao se daleko neuhvatljivijim. Nećete ga naći na književnim festivalima, javnim čitanjima i drugim mestima na kojima se pisci okupljaju. Gospodin Makarti više voli da se druži s „pametnim ljudima“ van svog polja interesovanja, poput profesionalnih pokeraša i mislilaca s Instituta Santa Fe, teorijsko-naučne fondacije u Novom Meksiku čiji je dugogodišnji saradnik.

Proteklih godina, njegov društveni krug se za milimetar pomerio ka Holivudu. Mnogi novi čitaoci otkrili su ga preko filma *Ovo nije zemlja za starce*¹ iz 2007, trilera koji se odvija oko aktovke pune para od droge i nemilosrdnog ubice. Film, koji su režirali Džoel i Itan Koen, dobio je četiri Oskara.

Danas, 25. novembra, očekuje nas premijera filmske adaptacije *Put*, romana koji je označio još jedan bitan stadijum karijere gospodina Makartija. Jednako intiman koliko i turoban, roman donosi priču o čovekovoj vezi sa svojim mladim sinom dok se obojica bore za opstanak nakon što je kataklizma uništila društvo. Roman je dobio Pulicerovu nagradu 2007, a Opra Vinfri ga je uveliko promovisala kao neočekivani izbor za svoj književni klub.

Film, sa Vigom Mortensenom u glavnoj ulozi oca i Kodijem Smit-Makfijem (u vreme snimanja imao je jedanaest godina) u ulozi njegovog sina, blisko prati sumoran narativ

¹ Zvanični prevod filma glasi *Nema zemlje za starce* dok je roman preveden na srpski pod naslovima *Nema zemlje za starce* („Beobook“, 2008) i u drugom izdanju kao *Ovo nije zemlja za starce* („Kontrast izdavaštvo“, 2020). (Prim. prev.)

romana koji uključuje i susrete sa kanibalima. Gospodin Hilkout je Australijanac koji je snimio nasilnu priču sličnu vesternu pod nazivom *Ponuda*, čija se radnja odvija u australijskoj divljini. Kako bi dočarao razorene pejzaže iz *Putu*, Hilkout je snimio veći deo filma u Pitsburgu tokom zime, gde su ostaci regionalne industrije uglja i čelika doprineli ambijentu pustoši.

Pozadina priče Makartijevog romana je duboko lična i oslanja se na njegov odnos sa jedanaestogodišnjim sinom Džonom kog je dobio sa svojom trećom suprugom Dženifer. Dok smrt nadvladava sve u *Putu*, glavni junak opsesivno štiti sina i priprema ga da dalje nastavi sam: „Znao je samo to da je dete njegov zalog. Rekao je: Ako ono nije reč Božja, onda Bog nikad nije progovorio.“²

Makarti je doleteo iz svog doma blizu Santa Fea kako bi posetio produkcijsku kuću svog prijatelja Tomija Lija Džounsa. Ovaj glumac, zvezda filma *Ovo nije zemlja za starce*, režirao je film po Makartijevoj drami *The Sunset Limited*,³ u kojoj je igrao i glavnu ulogu uz Samjuela L. Džeksona. Film počinje scenom u kojoj jedan čovek sprečava drugog čoveka da se baci pod podzemni voz, i biće prikazan na HBO-u sledeće godine.

Makarti i Hilkout odaju utisak neopterećene prijaznosti u svom prijateljstvu, uprkos tome što je ovo mogla biti nezgodna saradnja.

Hilkout je izjavio: „Skinuo si mi veliki teret s pleća kada si rekao: ‘Vidi, roman je roman, a film je film, i oni se veoma razlikuju.’“

Blagim glasom, često se smejući i gledajući nas prodornim sivozelenim očima, Makarti je govorio o knjigama i filmovima, apokalipsi, očevima i sinovima, prošlim i budućim projektima, o tome kako piše – i o Bogu.

The Wall Street Journal: *Kada prodajete prava na svoje knjige, da li Vam ugovori pružaju nekakav uvid u scenario ili je to izvan Vaše kontrole?*

Kormak Makarti: Ne, prodaš ih i ideš kući, pa na spavanje. Ne petljaš se u nečiji projekat.

WSJ: *Kada ste prvi put otišli na filmski set, kako je to bilo u poređenju s onim kako ste videli Put u svojoj glavi?*

K. M.: Pretpostavljam da moja ideja o tome šta se događalo u *Putu* nije uključivala šezdesetoro–osamdesetoro ljudi i gomilu kamera. [Reditelj] Dik Pirs i ja smo snimili jedan film u Severnoj Karolini pre oko trideset godina i tad sam pomislio: „Ovo je naprosto pakao. Ko bi se ovim bavio?“ Umesto toga, ja ustanem i popijem kafu, cunjam okolo pa malo čitam, sednem i otkucam nekoliko reči i onda gledam kroz prozor.

WSJ: *Ima li ipak nečeg primamljivog u tom procesu saradnje u poređenju s usamljeničkim spisateljskim poslom?*

---

² Navedeno prema: Makarti, Kormak. (2016). *Put*. (Danilo Lučić, prev.). Beograd: Kontrast izdavaštvo, 8. (Prim. prev.)

³ Naslov filma je preveden na srpski kao *Poslednji voz*. (Prim. prev.)

K. M.: Ima, primamljuje te da ga izbegavaš po svaku cenu.

WSJ: *Kada ste govorili o adaptaciji Puta sa Džonom, da li je insistirao da sazna šta je izazvalo katastrofu u priči?*

K. M.: Mnogi me to pitaju. Nemam neko mišljenje. Na Institutu Santa Fe saradujem s naučnicima iz svih disciplina i neki od geologa su rekli da njima liči na udar meteora. Ali moglo bi da bude bilo šta – vulkanska aktivnost ili nuklearni rat. Nije ni naročito važno. Čitava poenta je u tome šta radiš u tom trenutku. Poslednji put kad je kaldera eksplodirala u Jeloustounu, čitav severnoamerički kontinent je bio pod skoro pola metra pepela. Ljudi koji su ronili u jezeru Jeloustoun kažu da tamo postoji neka izbočina na dnu koja je sada oko trista metara visoka i kao da cela stvar pulsira. Dobijete različite odgovore od različitih ljudi, ali može se desiti da pukne u naredne tri do četiri hiljade godina ili bi mogla da erupira u četvrtak. Niko ne zna.

WSJ: *Šta Vas sve zabrinjava?*

K. M.: Ako razmislite o nekim stvarima o kojima govore inteligentni naučnici, shvatićete da za sto godina ljudska rasa uopšte neće biti prepoznatljiva. Možda smo zaista delom mašine i možda imamo implantirane kompjutere u sebi. Više je nego teoretski moguće implantirati u mozak čip koji bi sadržao sve informacije iz svih svetskih baza podataka. Kao što ljudi koji su o ovome već govorili kažu, sve je u tome da prokljuvite umreženje. Eto vam problema o kome možete da razmišljate budni noću.

WSJ: *Put je jedna ljubavna priča između oca i sina, ali njih dvojica nijednom ne izgovore „Volim te“.*

K. M.: Ne. Nisam mislio da bi to moglo doprineti priči na bilo koji način. Ali mnoge rečenice koje postoje u knjizi su doslovno preneseni razgovori između mog sina Džona i mene. Upravo na to mislim kad kažem da je on koautor ovog romana. Mnogo toga što dečak [u romanu] izgovara zapravo je Džon rekao. Džon je rekao: „Tata, šta bi ti radio da ja umrem?“ Ja sam rekao: „Pa, i ja bih želeo da umrem“, a on je rekao: „Da bi bio sa mnom?“ Rekao sam: „Da, da bih bio s tobom.“ To je samo jedan razgovor koji dva momka vode.

WSJ: *Zašto ne potpisujete primerke Puta?*

K. M.: Postoje potpisani primerci romana, ali oni svi pripadaju mom sinu Džonu, tako da, kad bude napunio osamnaest godina, može da ih proda i ode u Las Vegas ili nešto tako. Ne, to su jedini potpisani primerci knjige.

WSJ: *Koliko ih imate?*

K. M.: Dvesta pedeset. S vremena na vreme dobijem pisma prodavaca knjiga ili nekog drugog u kojima mi pišu: „Ja imam potpisani primerak *Putu*“, a ja im kažem: „Ne. Nemaš.“

WSJ: *Kakav je bio Vaš odnos sa braćom Koen na snimanju filma Ovo nije zemlja za starce?*

K. M.: Upoznali smo se i pročaskali nekoliko puta. Uživao sam u njihovom društvu. Njih dvojica su pametni i veoma talentovani. Kao ni Džonu, ni njima nije bila potrebna moja pomoć da snime film.

WSJ: *Roman Svi ti lepi konji takođe ima svoju filmsku adaptaciju [sa Metom Dejmonom i Penelope Kruz u glavnim ulogama]. Jeste li bili zadovoljni kako je ispao na kraju?*

K. M.: Moglo je to biti bolje. Onakav kakav jeste danas, mogao bi se premontirati tako da se od njega napravi jedan dobar film. Reditelj je mislio da može da prenese celu knjigu na platno. Pa, to se ne može. Morate da odaberete priču koju želite da ispričate i da to prenesete na ekran. On je tako napravio četvorosatni film i onda je saznao da, ako želi da ga prikažu, mora da ga skрати na dva sata.

WSJ: *Da li se problem dužine može primeniti i na knjige? Je li knjiga od hiljadu stranica nekako previše?*

K. M.: Za moderne čitaoce jeste. Ljudi izgleda čitaju samo misterije bilo koje dužine. Sa misterijama, što je roman duži, utoliko bolje, ljudi će čitati bilo šta. Ali kompleksni romani od osamsto stranica koji su se pisali pre sto godina se naprosto više neće pisati i ljudi na to moraju da se priviknu. Ako mislite da ćete napisati nešto poput *Braće Karamazovih* ili *Mobija Dika*, samo napred. Niko to neće čitati. Nema veze koliko je knjiga dobra ili koliko su čitaoci pametni. Njihove navike, njihovi mozgovi su drugačiji.

WSJ: *Ljudi kažu da je Krvavi meridijan nemoguće adaptirati na filmsko platno naprosto zbog mračnosti i nasilnosti priče.*

K. M.: To je sve glupost. Činjenica da je to jedna sumorna i krvava priča nema ništa s tim da li možete ili ne možete da je prenesete na ekran. To nije problem. Problem je u tome što bi to bilo teško učiniti i što bi to zahtevalo nekog ko ima bujnu maštu i mnogo petlje. Ali bi zauzvrat nagrada bila izvanredna.

[OČEVI I SINovi]

Put se nadovezuje na dugu istoriju filmova o očevima i sinovima. Često je dečak tu najveći učitelj.

Šampion (1931)

Dečak po imenu Dink (Džeki Kuper) drži se uz svog oca, pijanog borca, kroz boks-mečeve u Tihuani, očajničko kockanje i nesreće sa trkačkim grlom Malim šampionom. Volas Beri je dobio Oskara za ulogu oca koji insistira na poslednjoj borbi kako bi se iskupio i obezbedio novac za sina.

Kradljivac bicikala (1948)

Kada ključ prihoda jednog siromaha, njegov bicikl, bude ukraden, on će očajnički pokušati da pronađe krivca širom Rima, dok ga u stopu prati njegov sin Bruno. Reditelj Vitorio de Sika blisko prati posleratno siromaštvo u vrhunskom primeru italijanskog neorealističkog pokreta, u kome se vrednuju autentični detalji više nego zaplet.

Kramer protiv Kramera (1979)

Baveći se dvema, u to vreme, hrabrim temama za Holivud – razvodom i samohranim očinstvom – Dustin Hofman igra oca opsednutog karijerom koji uči da se brine o svom sinu. Njegove nezgode u kuhinji su komični element, ali je Hofmanov performans (i performans njegove koleginice Meril Strip) oslikao ozbiljne društvene promene, koje su rezultirale hitom na bioskopskim blagajnama.

Život je lep (1997)

Film počinje 1939. kada se Beninijev šašavi Gvido udvara svojoj budućoj supruzi, zatim se premešta u koncentracioni logor, gde Gvido ubedi svog sina da je njihovo zatočeništvo samo deo složene igre. Reditelj filma Roberto Benini kretao se rizičnom linijom između drame o Holokaustu i komedije, i za to je bio nagrađen brojnim Oskarima.

Oktobarsko nebo (1999)

Igrajući rudara, Kris Kuper se pridružio dugom nizu strogih očeva sa filmske trake koji ugnjetavaju svoje nadarene sinove i nehotice ih teraju da postanu uspešni. Dečak u filmu, Homer Hikam (Džejk Džilenhol), bio je stvarna ličnost, zaljubljenik u raketnu fiziku u Zapadnoj Virdžiniji tokom krize sa „Sputnikom“, i postao je inženjer u Nasi.

U potrazi za Nemom (2003)

„Piksar“ je pokupio pohvale kritičara za svoj prepoznatljiv stil animacije – Džo Morgenstern iz *The Wall Street Journal*-a nazvao je film „čudom vizuelne energije“ – ali se i publika takođe oduševila pričom o ocu i sinu koja se bavi temom gubitka. Riba klovn po imenu Marlin izgubi svoju ženu zbog predatora, a zatim krene u potragu za svojim sinom, koji je strpan u akvarijum jednog zubara.]

WSJ: *Kako pojmovi starenja i smrti utiču na Vaš posao? Je li postao goruće pitanje?*

K. M.: Budućnost vam postaje sve kraća i to primetite. Poslednjih godina nisam imao želju da radim bilo šta osim da pišem i budem sa [sinom] Džonom. Čujem da ljudi pričaju o odlasku na odmor ili nešto tako i ja se pitam o čemu se tu radi. Ja nemam nikakvu želju da idem na put. Moj savršen dan podrazumeva sedenje u sobi s malo praznog papira. To je raj. To je blago i sve drugo je samo gubljenje vremena.

WSJ: *Kako taj sat koji otkucava utiče na Vaša dela? Da li čini da želite da pišete kraća dela ili da zaokružite sve jednim velikim, sveobuhvatnim delom?*

K. M.: Ne zanima me pisanje kratkih priča. Sve što ne oduzima nekoliko godina vašeg života i ne tera vas da se ubijete teško da вреди raditi.

WSJ: *Poslednjih pet godina su bile veoma produktivne za Vas. Je li bilo sušnih perioda u Vašoj karijeri?*

K. M.: Ne mislim da ima plodnih ili sušnih perioda. To je samo percepcija koju dobijete kad pogledate ono što je objavljeno. Vaš najproduktivniji dan može da uključuje i gledanje nekih mrava kako nose mrvice hleba. Neko je pitao Flaneri O’Konor zašto piše i ona je od-

govorila: „Zato što sam dobra u tome.“ Mislim da je to pravi odgovor. Ako ste dobri u nečemu, veoma je teško da to ne radite. Dok sam pričao sa starijim ljudima koji su proživeli dobre živote, polovina od njih bi neizbežno rekla: „Najvažnija stvar u mom životu jeste to što sam bio neverovatne sreće.“ Kada to čujete, znate da ste čuli istinu. To ne umanjuje njihov talenat ili trud. Možete da imate sve to i da opet ne uspete.

WSJ: *Možete li da mi kažete nešto o knjizi na kojoj radite, u smislu priče ili mesta radnje?*

K. M.: Ne ide mi baš dobro pričanje o tim stvarima. Većinom se dešava u Nju Orleansu otprilike 1980. Priča je o bratu i sestri. Kada roman počne, ona je već izvršila samoubistvo i priča prati to kako se on s time nosi. Ona je zanimljiva devojka.

WSJ: *Neki kritičari ističu da se retko udubljujete u ženske likove.*

K. M.: Ovaj opširan roman je uglavnom o mladoj ženi. Postoje zanimljive scene koje presecaju čitav roman i sve se tiču prošlosti. Ona se ubila otprilike sedam godina ranije. Planiram da napišem roman o jednoj ženi već oko pedeset godina. Nikada neću biti dovoljno kompetentan da to učinim, ali u nekom trenutku čovek mora da pokuša.

WSJ: *Rođeni ste na Roud Ajlandu i odrasli u Tenesiju. Zašto ste se obreli na Jugozapadu?*

K. M.: Obreo sam se na Jugozapadu jer znam da niko nikada nije pisao o njemu. Pored koka-kole, druga stvar koja je naširoko poznata jesu kauboiji i Indijanci. Možete da odete i u neko planinsko selo u Mongoliji, pa će i tamo znati za kauboje. Ali niko ih nije uzeo zaozbiljno, ne u poslednjih dvesta godina. Pomislio sam, evo dobre teme. I bila je.

WSJ: *Odgajani ste kao irski katolik.*

K. M.: Jesam, pomalo. Nije to bilo toliko važno. Išli smo nedeljom u crkvu. Čak se i ne sećam da smo o religiji ikada razgovarali.

WSJ: *Je li Bog sa kojim ste odrasli svake nedelje u crkvi isti Bog kojeg čovek u Putu preispituje i proklinje?*

K. M.: Mogao bi biti. Duboko saosećam sa duhovnim pogledom na svet i mislim da je on značajan. Ali jesam li ja neko ko veruje u duhovno? Voleo bih da jesam. Nije sad da razmišljam o nekakvom životu posle smrti koji želim da živim, nego jednostavno u pogledu toga da treba biti bolja osoba. Imam prijatelje na Institutu. Oni su vrlo bistri momci koji se bave teškim poslom rešavajući složene probleme, i oni kažu: „Zaista je mnogo važnije biti dobar nego pametan.“ Slažem se da je važnije biti dobar nego biti pametan. To je sve što mogu da Vam ponudim.

WSJ: *Zbog toga što je Put toliko ličan, jeste li oklevali da ga vidite na filmu?*

K. M.: Ne. Gledao sam Džonov film [*Ponuda*] i znao sam ponešto o njemu po čuvenju, pa sam pomislio da bi on verovatno obavio dobar posao poštujući materijal. Takođe, moja

agentkinja [Amanda Urban], ona je prosto najbolja. Ona ne bi prodala knjigu nekome osim ako nema poverenja u ono što bi s njom mogli da urade. Nije stvar samo u novcu.

Džon Hilkout: *Zar nisi započeo roman Ovo nije zemlja za starce kao scenario?*

K. M.: Jesam, napisao sam ga. Pokazao sam ga nekim ljudima i nije ih naročito zanimao. Zapravo, rekli su: „Ovo nikada ne bi upalilo.“ Godinama kasnije sam ga izvukao i preradio u roman. Nije mi dugo trebalo. Bio sam na dodeli Oskara s Koenovima. Imali su sto pun nagrada do kraja večeri, stajale su tamo kao limenke piva. Jedna od prvih nagrada koju su dobili bila je za najbolji scenario i ltan se vratio i rekao mi: „Pa, ja nisam ništa uradio, ali nagradu ću zadržati.“

WSJ: *Za romane poput Krvavog meridijana bavili ste se opsežnim istorijskim istraživanjem. Kakvu vrstu istraživanja ste obavili za Put?*

K. M.: Ne znam. Samo sam razgovarao s ljudima o tome kako bi stvari mogle da izgledaju u različitim katastrofalnim situacijama, ali nisam mnogo istraživao. Vodim te razgovore preko telefona sa svojim bratom Denisom i često razgovaramo o nekoj vrsti scenarija o odvratnom kraju sveta i uvek se na kraju smejemo. Svako ko bi nas čuo, rekao bi: „Zašto naprosto ne odeš kući, uskočiš u kadu tople vode i presečeš vene?“ Razgovarali smo o tome šta bi ljudi radili da preživi tek mali procenat populacije. Verovatno bi se podelili u manja plemena i kad sve nestane, preostalo bi im samo da jedu jedni druge. Znamo da je to istorijski tačno.

WSJ: *Čime se bavi Vaš brat Denis? Da li je i on naučnik?*

K. M.: Jeste. On ima doktorat iz biologije i takođe je i advokat i čovek od misli i dobar prijatelj.

WSJ: *Bratski razgovori tek tako skrenu na temu apokalipse?*

K. M.: Češće nego što to možemo da opravdamo.

WSJ: *Na kakvu ste vrstu reakcije na Put naišli kod očeva?*

K. M.: Imam jedno te isto pismo od oko šest različitih ljudi. Jedno iz Australije, jedno iz Nemačke, jedno iz Engleske, ali sva ona kažu isto. Kažu: „Počeo sam da čitam Vaš roman posle večere i završio sam ga u 3.45 sledećeg jutra, onda sam ustao i otišao na sprat i probudio svoju decu, pa sam samo sedeo na krevetu držeći ih u naručju.“

Dž. H.: Kormače, misliš li da smo uhvatili duh knjige?

K. M.: Da, apsolutno. Nisam video konačnu verziju.

Dž. H.: Budi zahvalan što nisi morao da sediš i gledaš prvu verziju koja je trajala četiri sata. Vidite, nikada nisam snimio film ni blizu dva sata trajanja. Divim se starim filmovima koji su trajali po devedeset minuta.

K. M.: Postoji jedno mišljenje da rediteljima ne treba dozvoliti da montiraju sopstvene filmove. Ali istina je da bi upravo oni trebalo da to čine. I trebalo bi da budu zaista brutalni. Zaista brutalni.

Dž. H.: Gledaoci su baždareni drugačije. Sve je teže koristiti široki plan na filmu danas. I što je veći budžet, više krupnih planova ima na filmu i brže se smenjuju. To je skroz drugačiji pristup. Desiće se zapravo da će postojati dva ekstrema: filmovi-franšize koji se sad snimaju o brendovima poput Barbi, i Betlšipa (Potapanje brodova) i Ronalda Mekdonalda, a s druge strane ćete imati neverovatne digitalne filmove sa veoma niskim budžetom. Ali ta središnja zona, nju je više nemoguće održati i učiniti da funkcioniše u trenutnom modelu. Možda se stvari budu promenile i nadajmo se da će se popraviti.

K. M.: Pa, ne znam šta će od naše kulture preživeti, niti da li ćemo mi preživeti. Ako pogledate grčke drame, one su zaista dobre. I ima ih samo šačica. A koliko bi dobre bile da ih ima dve i po hiljade? Ali to je budućnost koja nas gleda u oči. Sve na šta možete pomisliti postojaće u milionima primeraka. Samo taj čist broj stvari će im oduzeti vrednost. Nije bitno je li u pitanju slikarstvo, književnost, poezija ili drama, štagod. Prost obim stvari će ih razvodniti. Mislim, kad biste imali hiljade grčkih drama da čitate, da li bi bile toliko dobre? Verujem da baš i ne bi.

Dž. H.: Ne, potpuno si u pravu. Evo samo jedan primer, Filmski festival u Torontu je jedan od najvećih filmskih festivala. Oni su prvi put do sada otežali prijavljivanje filma. Naplaćuju ogromne kotizacije, ali i pored toga su samo ove godine imali preko četiri hiljade prijavi i sveli su ih na trista.

K. M.: Ovo je tek početni stadijum onoga što sledi. Samo zapanjujući obim artefakata će izbrisati svako značenje koje bi oni možda mogli imati. Ali dotle verovatno nećemo ni dogurati.

Dž. H.: Ti to iz prve ruke. Da ti nije neko s Instituta dao insajdersku informaciju? Možeš li da nam daš tačan datum?

K. M.: Za šta, za kraj sveta? [smeh] Ne, nemaju tačan datum.

Dž. H.: Tvoj način pisanja, to je forma poezije. Ali toliko toga što čitaš i proučavaš je tehničko i zasnovano na činjenicama. Postoji li granica između umetnosti i nauke, i gde ona počinje da bleđi?

K. M.: Svakako da postoji estetska strana matematike i nauke. To je bio jedan od razloga zbog kojeg je Pol Dirak upao u nevolje. On je bio jedan od najvećih fizičara dvadesetog veka. Ali stvarno je verovao, poput drugih fizičara, da kada bi im dali izbor između nečeg što je logično i nečeg što je lepo, svi bi se opredelili za ono estetično kao za nešto za šta je izvesnije da će biti tačno. Kada je [Ričard] Fejnman sastavio svoju dorađenu verziju kvantne elektrodinamike, Dirak nije mislio da je ona tačna jer je bila ružna. Bila je neuredna.

Nije u njoj bilo jasnoće, elegancije koju je povezivao sa matematičkim ili fizičkim teorijama. Ali nije bio u pravu. Za to nema jedne jedine formule.

WSJ: *Ima li razlike između načina na koji je čovečanstvo prikazano u Putu u poređenju s onim u Krvavom meridijanu?*

K. M.: Nema mnogo dobrih ljudi u *Krvavom meridijanu*, dok su dobri ljudi ono o čemu je *Put*. To je glavna tema.

Dž. H.: Sećam se da si mi rekao da je *Krvavi meridijan* o ljudskom zlu, dok je *Put* o ljudskoj dobroti. Tek kad sam dobio sina shvatio sam da je ličnost jednostavno urođena svakoj osobi. Možeš da vidiš kako se formira. U *Putu*, Dečak je rođen u svetu u kom su moral i etika izleteli kroz prozor, skoro kao u nekom naučnom eksperimentu. Ali on je najmoralniji lik. Misliš li da se ljudi rađaju kao dobri?

K. M.: Ne mislim da je dobrota nešto što se uči. Kad bi se našao prepušten slučaju da od sveta učiš o dobroti, bio bi u problemu. Ali ljudi mi s vremena na vreme kažu da je moj sin Džon sjajno dete. Ja im kažem da je on toliko moralno superiorniji u odnosu na mene da se osećam blesavo kada ga ispravljam, ali moram nešto da radim – otac sam mu. Ne može se mnogo šta pokušati da biste učinili da dete bude nešto što nije. Ali ono što ono jeste, zasigurno možete da uništite. Samo treba da budete zlobni i okrutni i možete da uništite i najbolju osobu.

WSJ: *Šta Vi i Vaš sin radite zajedno? U čemu nalazite zajednički jezik?*

K. M.: Smatram da krvno srodstvo u stvari ne znači mnogo. Ja imam veliku familiju, ali sam blizak samo s jednim od svih njih, s mlađim bratom Denisom. On je čovek kakav mi odgovara. Ja sam čovek kakav mu odgovara. I Džon je čovek kakav mi odgovara.

WSJ: *Obojica ste očevi mlade dece. Dok ih gledate, da li imate osećaj da se umetnički talenat prenosi s roditelja na decu?*

K. M.: Džon sve vreme crta, ali moram da kažem da nije baš dobar u tome, ja sam bio veoma dobar. Ja sam kao dete bio umetnik. Vunderkind. Radio sam svakakve stvari. Velike razmetljive slike životinja. Nisam naslikao ništa godinama. Sve je to isparilo. Nikad nisam dalje razvio te veštine.

Dž. H.: To nam je zajedničko. Ja sam imao ozbiljnu disleksiju i crtanje mi je bio mehanizam preživljavanja. Na kraju sam imao odvojenu karijeru gde su moje stvari bile izložene u Umetničkoj galeriji u Hamiltonu u Kanadi kada sam bio veoma mlad. Radio sam murale za grad.

WSJ: *Zaista? Ja sam jedini uljez koji nije izlagao umetnička dela kao dečak?*

K. M.: Ja sam imao izložbe kad mi je bilo osam godina. Bilo je to samo zbog prestiža. Lokalne umetničke izložbe. Sećam se nekih slika. Na jednoj je bio nosorog kako juriša. Bila

je onako fina. Veliki akvarel, s pomešanim medijima. Druga je bila baš svetlocrvena, vulkan kako eruptira. Bilo je zabavno. Kasnije sam crtao ptice i takve stvari. Slike prirode.

WSJ: *Osećate li da pokušavate da odgovorite na ista velika pitanja u svim svojim delima, ali na drugačiji način?*

K. M.: Kreativni posao često je inspirisan bolom. Može biti da ako nemate nešto na svom umu što vas izluđuje, možda ništa nećete uraditi. Nije to baš dobro osmišljeno. Da sam bog, ne bih to tako udesio. Stvari o kojima sam pisao više me ne zanimaju, ali su me svakako brinule pre nego što sam ih napisao. Tako da postoji nešto u pisanju o njima što ih uništava. Sve ih iskoristiš. Kažem ljudima da nikada nisam pročitao nijednu od svojih knjiga, i to je istina. Oni misle da ih zavitlavam.

WSJ: *Ranije ste spomenuli ulogu koju sreća igra u životu. Gde je sreća umešala prste za Vas?*

K. M.: Nije bilo osobe od Adama koja je imala više sreće od mene. Nije mi se dogodilo ništa što nije savršeno. Ne pokušavam da zvučim kao šaljivdžija. Nije bilo ni trenutka kad sam bio bez pare ili na dnu a da se nešto nije pojavilo. Uvek iznova, pa opet iznova. Dovoljno da vas učini sujevernim.

*(S engleskog prevela **Slađana Stamenković**)*